

---

# ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 338

## **Богдан Миколайович АНДРУШКІВ**

доктор економічних наук, професор,  
завідувач,  
кафедра менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя  
E-mail: Bohdan.anrdushkiv@gmail.com

## **Людмила Ярославівна МАЛЮТА**

кандидат економічних наук,  
доцент,  
кафедра менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя  
E-mail: Luda\_mal@ukr.net

## **Ольга Богданівна ПОГАЙДАК**

доктор економічних наук,  
старший науковий співробітник,  
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя  
E-mail: Pog\_Ola@bigmir.net

## **АДАПТИВНА СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Андрушків, Б. М. Адаптивна структурно-компонентна модель забезпечення економічної безпеки підприємства [Текст] / Богдан Миколайович Андрушків, Людмила Ярославівна Малюта, Ольга Богданівна Погайдак // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 2. – С. 42-50. – ISSN 1993-0259.

### **Анотація**

*У статті розглянуто актуальну проблему забезпечення економічної безпеки підприємства. Виявлено, що в умовах становлення й розвитку ринкових механізмів господарювання в економіці України, загострення конкуренції, дестабілізації політичної ситуації, зростання впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища сучасні суб'єкти господарювання стикаються з певною сукупністю небезпек і загроз, які негативно впливають на їх діяльність. У контексті зазначеного обґрунтовано необхідність побудови адаптивної системи забезпечення економічної безпеки підприємства та запропоновано структурно-компонентну її модель на основі ефективного використання ресурсозабезпечувальних її складових.*

**Ключові слова:** адаптація; економічна безпека; важелі; інструментарій; методи; механізм; модель; організація; підприємство; принципи; ресурси; розвиток; система; функції.

---

## **Bohdan Mykolayovych ANDRUSHKIV**

Doctor of Sciences (Economics),  
Professor,  
Head of the Chair,  
Department of Management of Innovation Activity and Entrepreneurship  
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

## **Lyudmyla Yaroslavivna MALYUTA**

PhD in Economics,  
Associate Professor,  
Department of Management of Innovation Activity and Entrepreneurship  
Ternopil Ivan Puluj National Technical University  
E-mail: Luda\_mal@ukr.net

## **Olha Bohdanivna POHAYDAK**

Doctor of Sciences (Economics),  
Senior Research Scientist,  
Ternopil Ivan Puluj National Technical University  
E-mail: Pog\_Ola@bigmir.net

### **ADAPTIVE STRUCTURAL AND COMPONENT MODEL OF SUPPORT OF THE ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY**

#### **Abstract**

*The actual problem of economic security of the enterprise is considered in the article. It has been found out that modern economic entities face a certain amount of dangers and threats that negatively affect their activity in terms of formation and development of market management mechanisms in Ukraine's economy, increase of competition, destabilization of the political situation, growth of the influence of external and internal environment' factors. The necessity of formation of the economic security adaptive system is grounded in this paper. Its structural and component model which is based on the efficient usage of its resources is worked out*

**Keywords:** *adaptation; economic security; instruments; tools; methods; mechanism; model; organization; business principles; resources; development; system; functions.*

#### **JEL classification: D21, M21**

---

#### **Вступ**

Проведені дослідження, які стосуються формування системи економічної безпеки підприємства, вказують на те, що більшість сучасних суб'єктів господарювання, у зв'язку з важкою економічною ситуацією, що простежується на сьогодні, не звертають належної уваги на визначення рівня їх економічної безпеки, що призводить до появи низки проблем виробничого і невиробничого характеру.

Враховуючи те, що економічна ситуація в країні характеризується нестабільністю політичних, економічних, суспільних відносин, визначаємо необхідність використання принципово нового підходу для формування ефективної системи економічної безпеки сучасного підприємства. У цьому контексті вирішення ключових завдань щодо її побудови для кожного суб'єкта господарювання потребує індивідуального підходу, проведення ретельного аналізу та інтерпретації проведених аналітичних розрахунків з урахуванням стратегічних цілей та особливостей діяльності підприємства. Правильно сформована модель дозволить не лише дати оцінку рівня його економічної безпеки, а й за допомогою аналізу та економіко-математичного інструментарію, з врахуванням наслідків, спрогнозувати ситуацію для наступних періодів.

У сучасних економічних умовах для того, щоб посісти та втримати свою нішу на ринку, сучасні суб'єкти господарювання повинні сформулювати власну політику розвитку на майбутнє. При формуванні стратегії розвитку доцільно взяти до уваги, що з плином часу можна втратити свої лідируючі позиції на ринку. З огляду на це, для того, щоб бути конкурентоспроможним якомога довше, при формуванні стратегії розвитку, підприємствам слід врахувати той факт, що одним із ключових параметрів розвитку є забезпечення високого рівня їх економічної безпеки та ефективного використання наявних ресурсів.

---

Досліджуючи проблематику забезпечення економічної безпеки сучасних суб'єктів господарювання, бачимо, що це питання є дійсно актуальним, розглядається вітчизняними науковцями в різних площинах та напрямках. Зокрема, цій проблемі присвятили свої праці Б. Андрушків, О. Бандурка, Н. Білошкурська, Т. Васильців, М. Войнаренко, С. Кавун, Г. Козаченко, В. Лук'янова, В. Мартинюк, В. Нижник, Б. Язлюк та ін. [1-3, 5-6, 8-12]. Однак у сучасних умовах зростання впливу факторів зовнішнього середовища, загострення конкуренції, дестабілізації політичної ситуації, мінливості економічних умов функціонування сучасних підприємств та організацій окремі аспекти забезпечення економічної безпеки потребують особливої уваги.

З огляду на зазначені вище факти актуальним питанням буде розгляд механізму побудови адаптивної структурно-компонентної моделі забезпечення економічної безпеки підприємства, у т. ч. – і машинобудівної галузі.

### **Мета статті**

Метою статті є висвітлення в певній логічній послідовності механізму побудови структурно-компонентної моделі забезпечення економічної безпеки підприємства та обґрунтування її для підприємств машинобудівної галузі.

### **Виклад основного матеріалу дослідження**

Дослідження формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві машинобудівної галузі показують, що його керівництво в сучасних умовах основну увагу звертає саме на розробку стратегії розвитку підприємства загалом, а питання застосування будь-якого із існуючих механізмів визначення рівня економічної безпеки для більшості підприємств залишається нереалізованим. Саме через відсутність зацікавленості в її реалізації через нерозуміння актуальності питання формування системи економічної безпеки на основі ефективного використання основних її ресурсозабезпечувальних складових (фінансово-економічної, техніко-технологічної та інтелектуально-кадрової) не дає змоги практично розв'язати проблеми в цьому руслі. Упровадження зазначеного механізму в господарську діяльність дозволить визначити рівень безпеки підприємства та, в разі виникнення певних ризиків, загроз чи небезпек, визначити, в якому із досліджуваних напрямів варто застосовувати ті чи інші заходи впливу. Загалом рівень економічної безпеки підприємства залежатиме від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці зможуть уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

З огляду на зазначені вище факти особливої ваги набуває проблема побудови ефективної системи забезпечення економічної безпеки, у т. ч. і машинобудівних підприємств, пріоритетом якої є визначення способів, напрямів та важелів активізації її дії для суб'єктів господарювання в межах досліджуваної галузі.

Необхідністю забезпечення економічної безпеки машинобудівного підприємства повинні виступати:

- безперервний розвиток підприємства;
- наявність на підприємстві системи, яка спроможна задовольняти реалізацію економічних інтересів, цілей і завдань;
- збалансованість і комплексність економічних інструментів, важелів та методів, які використовуються на підприємстві [11, с. 85].

З урахуванням вищезазначених умов, саме така модель формування системи економічної безпеки реалізовується задля забезпечення економічного, науково-технічного та соціального розвитку підприємства.

У сучасній фаховій літературі під системою розуміють організовану множину взаємопов'язаних компонентів та елементів, що взаємодіють між собою й зовнішнім середовищем у процесі досягнення поставленої мети [7, с. 29]. А тому, на нашу думку, процес забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як систему, оскільки вона відповідає основним положенням загальної теорії систем, серед яких:

- організація розглядається як цілісність з особливими властивостями, яка водночас складається із елементів і підсистем зі специфічними властивостями, залишаючись відносно відокремленими, вони вступають у стосунки між собою;
- можливе визначення «межі організації» та її середовища (зовнішнього оточення), а у складі останнього – виокремлення його частин. Це необхідно для з'ясування того, у яких формах підприємство як відкрита система вступає у взаємодію зі своїм середовищем та як середовище впливає на внутрішнє його середовище;
- можливість вивчення динаміки організацій, що дозволяє здійснити дослідження процесів зростання, загального «життєвого циклу» розвитку підприємства тощо;

---

– система може розглядатися як підсистема або елемент іншої, більш загальної системи – надбудови.

Основне призначення системи забезпечення економічної безпеки підприємства полягає у створенні й реалізації умов для ефективного використання усіх наявних ресурсів, що сприятиме високому рівню безпеки підприємства. Зважаючи на це, наголосимо, що зазначена система повинна будуватись на загальній концепції її забезпечення. Враховуючи те, що концепція – це система поглядів, ідей, цільових орієнтирів і настанов, що поєднані в одне ціле єдиним, визначальним задумом, провідною думкою щодо формування та обґрунтування шляхів вирішення виявлених проблем, вважаємо, що концептуальною основою в цьому напрямі буде побудова структурно-компонентної моделі забезпечення економічної безпеки підприємства в контексті ефективного використання ресурсозабезпечувальних складових, яка зображена на рис. 1.

Першою важливою компонентою у структурі моделі є *цільова складова*, в якій представлено мету, цілі та завдання системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Цілі менеджменту підприємства визначають концепцію його розвитку й основні напрями забезпечення безпеки, тому процес управління спрямовується, перш за все, на їх досягнення.

Головна мета є результатом аналізу та синтезу опрацьованих ідей менеджерів усіх рівнів і ланок управління. У запропонованій системі цілі виконують низку важливих функцій, зокрема вони є критерієм для оцінювання результатів діяльності та визначають пріоритет завдань бізнесу та сферу концентрації зусиль менеджменту. Тому цілі суб'єкта економічної діяльності повинні відповідати сукупності вимог, зокрема цілі мають бути зрозумілі виконавцю й однозначно сформульовані, а також реальними, досяжними, деталізованими за підрозділами, вимірюваними, гнучкими, сумісними [3, с. 103].

Метою забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання є гарантування йому стабільного та ефективного функціонування в сучасному конкурентному середовищі. З огляду на це потрібно своєчасно проводити заходи із ідентифікації та нейтралізації ризиків, загроз і небезпек для підприємства та сприяти забезпеченню його економічної безпеки в поточному і стратегічному періодах.

Відповідно до мети формуються цілі забезпечення економічної безпеки машинобудівного підприємства, які пропонуємо структурувати таким чином:

- ринкові цілі: забезпечення розширення ринків збуту, збільшення реалізації обсягів продукції; критерії: частка ризику, обсяг реалізації, зміна пропорцій, пріоритетів у товарній політиці;
- виробничі цілі: забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу суб'єкта господарювання; критерії: обсяг виробництва, показники якості;
- фінансові цілі: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; критерії: прибуток, рентабельність, фінансова стійкість, приріст власності тощо;
- соціальні цілі: досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу; ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів; критерії: рівень життя працівників, заробітна плата, соціальний захист інше.

Для забезпечення реалізації першого блоку системи необхідно сформувати наступний – *теоретико-методологічний*, який передбачає обґрунтування методологічних підходів, засад (див. рис. 1) та принципів забезпечення економічної безпеки, зокрема: обґрунтованості, своєчасності, стратегічної орієнтації, науковості, планомірності, цільової спрямованості та оптимальності.

Принцип обґрунтованості передбачає, що вартість витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства не повинна перевищувати рівня реальних і потенційних небезпек, загроз і ризиків, а також рівня фінансових можливостей підприємства.

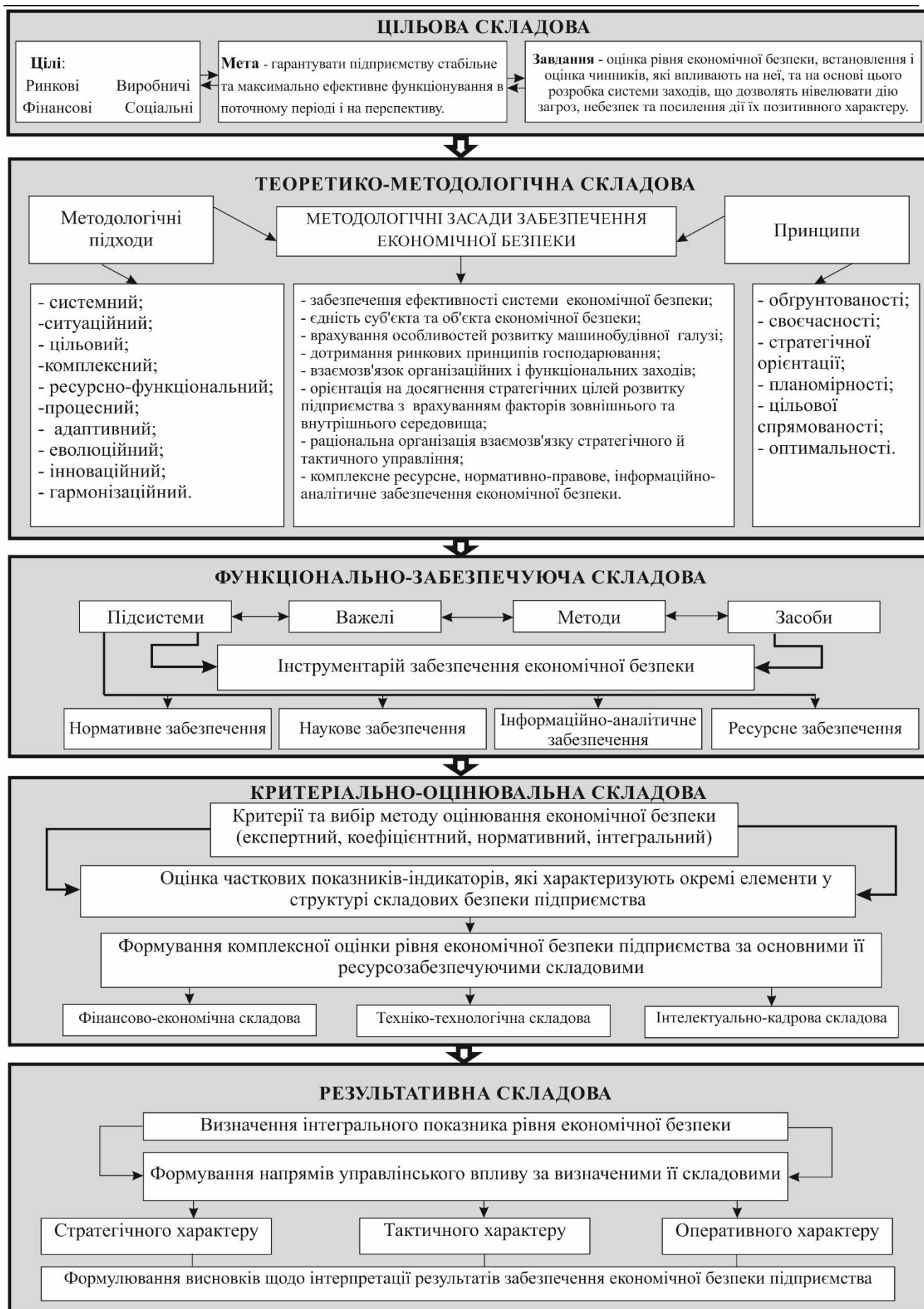
Принцип своєчасності вимагає негайної реакції системи безпеки підприємства на виникаючі небезпеки, загрози і ризики. При цьому особливо важливі попереджувальні заходи з метою недопущення небажаних для підприємства дій, явищ і подій.

Принцип стратегічної орієнтації передбачає розробку фінансової безпеки в інтеграції з головною стратегією підприємства.

Принцип науковості базується на вимогах об'єктивних економічних законів, урахуванні реальних умов та особливостей економіки, що обумовлюють необхідність використання світового досвіду здійснення інновацій.

Принцип планомірності полягає в координації всіх планів підприємства і врахування цільових завдань фінансової безпеки, залучення у ці процеси різних служб підприємства. Зазначений принцип передбачає безперервність забезпечення фінансової безпеки.

Принцип цільової спрямованості полягає в орієнтації на стратегічні та тактичні цілі розвитку та має на меті забезпечення кінцевих результатів, а також те, що рішення, які торкаються забезпечення фінансової безпеки підприємства, не повинні вступати в протиріччя із стратегічними цілями.



**Рис. 1. Структурно-компонентна модель економічної безпеки підприємства**

---

Принцип оптимальності передбачає вибір варіанту інноваційного розвитку, який забезпечить максимальне задоволення інтересів споживачів і підприємства при наявних ресурсах.

Наведений перелік не є вичерпним. До визначених принципів можна додати й інші, але при цьому слід урахувати, щоб між ними не було протиріччя, оскільки наявність невідповідності або конфліктності принципів, на яких базується концепція забезпечення безпеки, породжує несумісність складових у її структурі і в кінцевому підсумку може негативно позначитись на результатах досягнення основної мети.

Третьою важливою компонентою в структурі системи є *функціонально-забезпечувальна складова*, у якій виокремлено функціональні підсистеми та інструментарій забезпечення.

Відповідно до запропонованої структурно-компонентної моделі забезпечення економічної безпеки ключовими її підсистемами є: інформаційно-аналітична, наукова, нормативно-правова та ресурсна, які забезпечують взаємозв'язок із зовнішнім середовищем підприємства, а також характеризують внутрішнє середовище підприємства та сприяють ефективному його функціонуванню.

Інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки підприємств становить безперервний і цілеспрямований відбір різноманітної необхідної інформації, яка необхідна для аналізу, прогнозування ситуації на вітчизняному та світовому ринках за всіма складовими економічної безпеки підприємства.

Наукове забезпечення системи економічної безпеки підприємств містить наукові підходи, розробки, дослідження, поширення зв'язків між науковцями і виробниками, розроблення науково-практичних заходів щодо покращання діяльності підприємства для досягнення відповідного рівня економічної безпеки підприємства.

Нормативно-правове забезпечення системи передбачає: вивчення та використання законів та підзаконних актів, які регулюють діяльність підприємств галузі, а також нормативів, міжнародних та галузевих стандартів, стандартів підприємств, технічних умов, інструкцій, положень, угод та інших документів, які регламентують процеси забезпечення економічної безпеки підприємства. Нормативне забезпечення повинно враховувати зміни й вимоги, які ставляться до підприємства у сучасних умовах. Розвиток цієї підсистеми суттєво впливає на якість виробництва продукції та організації праці, а значить здійснює опосередкований, але значний вплив на рівень економічної безпеки підприємства.

Ресурсне забезпечення системи економічної безпеки підприємств полягає в ефективному використанні усіх видів ресурсів: фінансових, трудових, матеріально-технічних, інформаційних та інших. Передбачає також: високий науковий рівень розробок та впровадження ресурсозберігальних технологій; знаходження нових джерел і форм ресурсного забезпечення; вибір прогресивних логістичних технологій матеріальних потоків; вибір сучасних інформаційних технологій нормування, планування, обліку і контролю витрачання ресурсів; аналіз ефективності використання усіх видів ресурсів на підприємстві.

Ключовим елементом функціонально-забезпечувального блоку запропонованої системи є інструментарій забезпечення економічної безпеки. Розглядаючи це питання, варто зауважити, що воно є недостатньо вивченим у сучасній економічній науці. А отже, на сьогодні немає єдиного переліку внутрішніх і зовнішніх інструментів забезпечення економічної безпеки підприємства.

Зважаючи на проведені дослідження у цьому напрямі та те, що у тлумачному словнику за редакцією В. Бусела поняття «інструмент» подається як знаряддя для праці; сукупність таких знарядь; засіб; спосіб для досягнення чогось, а «інструментарій» як набір інструментів, які застосовуються у якій-небудь галузі [4, с. 499], вважаємо, що, як інструментарій забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, варто розуміти сукупність елементів, що застосовується для захисту його економічних інтересів.

Аналіз фахових публікацій показав, що інструменти, які можуть бути використані для забезпечення економічної безпеки підприємства, поділяються на дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Такий розподіл базується на двох передумовах. З одного боку, підприємство має економічну самостійність і, отже, може вживати певні заходи, які спрямовані на досягнення економічної безпеки. З іншого боку, на його діяльність впливає держава, в якій є власні інструменти впливу на стан підприємства.

Загалом слід сказати, що інструментарій має забезпечити ефективне виконання системою поставлених перед нею функцій і є сукупністю засобів, методів, важелів та способів здійснення управлінського впливу на систему в процесі досягнення основної її мети.

До інструментів забезпечення економічної безпеки варто зарахувати методи та важелі, оскільки перші – це систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певне завдання чи досягти певної мети, а другі – це засіб зміни економічного стану об'єкта, що у своїй сукупності сприятимуть досягненню поставлених цілей.

Розглядаючи запроповану модель, зазначаємо, що методами забезпечення економічної безпеки підприємства є способи, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкти з метою досягнення стратегічних цілей машинобудівного підприємства. Застосування того чи іншого методу повинно враховувати особливості кожного підприємства, а отже, класифікуємо методи, виходячи зі змісту та

---

структури економічної безпеки підприємства на такі: економічні, соціально-психологічні, адміністративні та правові.

Економічні методи: передбачають розробку та становлення планово-економічних показників та способи їх досягнення. У результаті підвищення дієвості економічних важелів і стимулів формуються умови для ефективної діяльності підприємства. Ці методи є ключовими у забезпеченні економічної безпеки, саме за їх допомогою можна визначити та оцінити ризики та небезпеки, а також потенційні зони загроз; здійснити прогнозування можливих негативних наслідків прояву виявлених деструктивних факторів та забезпечити процедуру контролю рівня економічної безпеки підприємства.

До них віднесемо:

- методи планування: ресурсний; цільовий; метод екстраполяції; інтерполятивний; статистичний; чинниковий; нормативний; балансовий; матричний;
- методи аналізу: горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз;
- методи контролю: контроль відповідності фактичних показників плановим, аналіз витрат за центрами обліку та звітності, аналіз цінності капіталу, визначення показників ефективності за підрозділами.

Соціально-психологічними методами впливу є сукупність специфічних, соціальних або психологічних прийомів впливу на процеси, що відбуваються на підприємстві. Цей вид методів рекомендується для застосування у випадках виникнення проблем з трудовим колективом на підприємстві, що призводить до зниження рівня його економічної безпеки здебільшого за рахунок інтелектуально-кадрової складової забезпечення.

Застосування адміністративного методу є надзвичайно важливим для забезпечення високого рівня безпеки на підприємстві, оскільки саме через нього реалізується функція організації. Основною метою при застосуванні цього методу є регулювання будь-яких відносин на підприємстві.

Забезпечення правового регулювання, з метою збільшення рівня економічної безпеки на підприємстві, передбачає регулювання відносин між працівниками та менеджерами, захист прав і законних інтересів підприємства та його персоналу відповідно до чинного законодавства.

Крім методів, важливим інструментом забезпечення економічної безпеки є важелі, за допомогою яких здійснюється вплив з метою отримання бажаного результату. Інструменти є також засобами досягнення підприємством бажаного рівня його безпеки. Таким чином, до основних засобів захисту й забезпечення безпеки підприємства відносимо:

- технічні засоби, до яких належать: сейфи, системи відео та теленагляду, системи декодування, кодування інформацій, системи ідентифікації особи;
- економічні засоби, пов'язані з прийняттям економічних рішень в інтересах підприємства, які здійснюються за допомогою прийняття управлінських рішень;
- правові засоби, дієві при захисті законних інтересів підприємства у відносинах з державою, партнерами по бізнесу, іноземними партнерами;
- інформаційні засоби, які використовують з метою захисту комерційної таємниці підприємства;
- політичні засоби, що передбачають підтримку та захист інтересів підприємства на різних рівнях влади.

*Критеріально-оцінювальна компонента* системи забезпечення економічної безпеки покликана оцінити ефективність використання усіх необхідних ресурсів у зазначеному процесі та визначити на цій основі рівень економічної безпеки за допомогою аналітичної інтерпретації результатів проведеного дослідження. На цьому етапі локальними цілями може бути поточний моніторинг стану окремих ресурсозабезпечувальних складових економічної безпеки з метою вчасного виявлення негативних тенденцій. У випадку, коли розрахунки вказують на низький рівень економічної безпеки і за окремою складовою, приймається управлінське рішення про додаткове ресурсне забезпечення підсистеми або здійснення організаційних змін.

На зазначеному етапі проводиться контроль проміжних результатів дослідження за основними ресурсозабезпечувальними складовими з метою зниження похибки в розрахунках, виявлення парадоксальних результатів. Останнє є досить суттєвою проблемою в їх інтерпретації та у визначенні інтегрального показника економічної безпеки.

Остання – *результативна – компонента* у запропонованій моделі забезпечення економічної безпеки характеризується інструментом кількісного вимірювання рівня економічної безпеки, в якості якого запропоновано використовувати інтегральний показник, цільове значення якого визначається на підставі аналізу досягнутих результатів та прогнозуванні економічної безпеки підприємства на певний проміжок часу. Зазначимо, що такий показник економічної безпеки може виступати «і як інструмент, і як мета управління».

У випадку, коли загальний інтегральний показник низький загалом по підприємству, проводиться моніторинг за всіма ідентифікованими складовими і відбираються пріоритетні напрями управлінського

---

---

впливу за окремими ресурсозабезпечувальними складовими економічної безпеки через застосування комплексу відповідних адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів управління.

Загалом від якісно проведеного моніторингу результатів розрахунків залежить оптимальність прийняття управлінських рішень на завершальному етапі запропонованої системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Таким чином, бачимо, що, якщо моніторинг отриманих результатів належить до заключного етапу, то контроль якості розрахунків повинен домінувати й на попередньому – критеріально-оцінювальному етапі. Обумовлено це тим, що в процесі визначення часткових та інтегрального показника економічної безпеки бере участь певна кількість персоналу з різним ступенем відповідальності, і від їх ставлення до роботи залежить похибка у розрахунках. Контроль у процесі визначення рівня економічної безпеки краще проводити за окремими елементами запропонованої структурно-компонентної моделі.

Слід зазначити також, що для забезпечення стабільного розвитку сучасних суб'єктів господарювання запропонована модель повинна бути максимально адаптована до умов внутрішнього та зовнішнього середовищ. Як відомо, внутрішнє середовище підприємства є сукупністю чинників, що створюються й контролюються підприємством, визначається внутрішніми змінними, тобто ситуаційними факторами всередині підприємства. Зовнішнє середовище містить елементи, які перебувають за межами організації, але мають на неї суттєвий вплив. Загальною рисою факторів зовнішнього середовища є неконтрольованість їх з боку підприємства, оскільки вони не залежать від його діяльності.

Ж. Крисько зазначає, що адаптація – це здатність своєчасно проводити адекватні зміни для корекції діяльності підприємства відповідно до вимог зовнішнього середовища [10, с. 38], а вчена Н. Білошкурська надає визначення адаптації як процесу пристосування підприємства та його діяльності до зовнішнього середовища при ефективному використанні його виробничого потенціалу [3, с. 102].

Загалом вчені поділяють адаптацію підприємства на активну та пасивну. Пасивну адаптацію розуміють як реагування виробництва на зміни в навколишньому середовищі. Тобто вона передбачає забезпечення інформації щодо відповідних змін у часі та прогнозування розвитку зовнішнього середовища. У цьому руслі ще одним напрямом може бути формування виробничих резервів, які можуть бути швидко використані в мінливих умовах зовнішнього середовища. Активна адаптація ж, навпаки, передбачає вплив на навколишнє середовище з метою покращення умов функціонування підприємства чи спрямована на пошук іншого, більш сприятливого середовища. Вона передбачає побудову механізму управління підсистемами підприємства на основі активного впливу на зовнішнє середовище, з метою формування сприятливих умов для забезпечення його функціонування. Також обґрунтовує використання сильних сторін підприємства та формування переваг відповідно до можливостей, що є в зовнішньому середовищі, й передбачає використання інноваційних технологій у різних сферах господарської діяльності сучасних суб'єктів господарювання [10, с. 40].

Аналізуючи зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах і прогнозуючи наслідки впливу цих змін, підприємство в змозі своєчасно скорегувати свою діяльність. Залежно від політики управління, ресурсної бази, виробничого потенціалу сучасні суб'єкти господарювання приймають рішення про методи адаптації.

### **Висновки та перспективи подальших розвідок**

Отже, становлення й розвиток ринкових механізмів господарювання в економіці України, зростання впливу факторів зовнішнього середовища, загострення конкуренції, мінливі політичні та економічні умови функціонування сучасних суб'єктів господарювання ще раз підтверджують доцільність побудови адаптивної системи забезпечення їх економічної безпеки, в основі якої передбачено розробку механізмів реалізації запропонованої структурно-компонентної моделі в контексті ефективного використання основних її ресурсозабезпечувальних складових та інших чинників.

Враховуючи викладені вище факти щодо актуальності побудови адаптивної системи забезпечення економічної безпеки підприємства, бачимо, що своєчасне його реагування на зовнішні і внутрішні зміни дає змогу певним чином впливати на ресурсозабезпечувальні складові з метою підвищення рівня його економічної безпеки, конкурентоспроможності та збереження чи розширення ринкових можливостей.

Загалом варто зазначити також, що вирішення завдань побудови запропонованої моделі для кожного підприємства є індивідуальними і потребує аналізу, врахування його стратегічних цілей та особливостей. Правильно сформована модель дозволить не лише дати оцінку рівня економічної безпеки для підприємства, а й за допомогою аналізу спрогнозувати ситуацію на перспективу.



---

## Список літератури

1. Андрушків, Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство: монографія / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта, В. А. Паляниця та ін. – Тернопіль: Тернограф, 2008. – 424 с.
2. Бандурка, О. М. Основи економічної безпеки / [О. М. Бандурка, В. Є. Духов, Т. Я. Косянчук, І. М. Черв'яков]. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
3. Білошкурська, Н. В. Моделі адаптивної поведінки та їх роль у формуванні економічної безпеки підприємства / Н. В. Білошкурська // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12 (114). – С. 101-104.
4. Бусел, В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Перун, 2005. – 1728 с.
5. Васильців, Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
6. Войнаренко, М. П. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: монографія / [Войнаренко М. П., Дуда Т. Т., Лук'янова В. В., Яременко О. Ф.] за наук. ред. М. П. Войнаренка. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 382 с.
7. Волкова, В. Н. Теория систем: учеб. пособие / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – М.: Высшая школа, 2006. – 511 с.
8. Кавун, С. В. Система економічної безпеки методологічні та методичні засади: монографія / С. В. Кавун. – Харків: Вид-тво ХНЕУ, 2009. – 300 с.
9. Козаченко, Г. В. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / Г. В. Козаченко. – Луганськ: Еталон, 2010. – 282 с.
10. Крисько, Ж. Л. Адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38-42.
11. Півень, А. І. Системний підхід до стабілізаційного управління машинобудівним підприємством / А. І. Півень // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 84-93.
12. Язлюк, Б. О. Теоретичні та прикладні аспекти економічної безпеки України / Б. О. Язлюк, Р. Б. Гевко, Ю. В. Дзядикевич // Інноваційна економіка. – 2015. – № 4. – С. 301-310.

## References

1. Andrushkiv, B. M. (2008). *Ekonomichna ta maynova bezpeka pidpryyemstva ta pidpryyemnytstva. Antyrejderstvo*. Ternopil': Terno-graf.
2. Bandurka, O. M., Dukhov, V. Ye., Kosyanchuk, T. Ya., Chervyakov, I. M. (2003). *Osnovy ekonomichnoyi bezpeky*. Kharkiv: Vyd-vo Nats. un-tu vnutr. sprav.
3. Biloshkurs'ka, N. V. (2010). Modeli adaptyvnoyi povedinky ta yikh rol' u formuvanni ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, 101-104.
4. Busel, V. T. *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy*. (2005). Kyiv: Perun.
5. Vasyl'tsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpryyemnytstva Ukrayiny: stratehiya ta mekhanizmy zmitsnennya*. L'viv: Aral.
6. Voynarenko, M. P., Duda, T. T., Luk"yanova, V. V., Yaremenko, O. F. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva v konkurentnomu seredovyschi*. Kyiv: KhNU.
7. Volkova V. N. (2006). *Teoryya system*. Moscow: Vusshaya shkola.
8. Kavun, S. V. (2009). *Systema ekonomichnoyi bezpeky metodolohichni ta metodychni zasady*. Kharkiv: Vyd-tvo KhNEU.
9. Kozachenko, H. V. (2010). *Systema ekonomichnoyi bezpeky: derzhava, rehion, pidpryyemstvo*. Luhans'k: Etalon.
10. Krys'ko, Zh. L. (2009). Adaptatsiya pidpryyemstva do zmin zovnishn'oho seredovyscha cherez mekhanizm restrukturyzatsiyi. *Halyts'ky ekonomichnyy visnyk*, 2, 38-42.
11. Piven', A. I. (2011). Systemnyy pidkhid do stabilizatsynoho upravlinnya mashynobudivnym pidpryyemstvom. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, 1, 84-93.
12. Yazlyuk, B. O., Nevko, R. B., Dzyadykevych, Yu. V. (2015). *Teoretychni ta prykladni aspekty ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny*, 4, 301-310.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.